

FAKULTATIVNÍ ZNAKY SUBJEKTIVNÍ STRÁNKY TRESTNÉHO ČINU

FACULTATIVE CHARACTERISTICS OF CRIMINAL OFFENCE'S SUBJECTIVE ELEMENT

Martin Mičkal¹

DOI: <https://doi.org/10.24040/pros.13.11.2020.svp.177-189>

Abstrakt

Článek se věnuje fakultativním znakům subjektivní stránky trestného činu, kterými jsou motiv (pohnutka), cíl (účel), záměr a specifický úmysl. Zejména se článek zaměřuje na rozlišení pojmů pohnutka a specifický úmysl. Toto rozlišování má význam při posuzování toho, zda jsou naplněny všechny zákonné znaky příslušné skutkové podstaty v požadované kvalitě.

Klíčové slová

subjektivní stránka, fakultativní znaky, pohnutka, motiv, úmysl přesahující objektivní stránku skutkové podstaty trestného činu, specifický úmysl, obmysl, dolus coloratus, cíl, účel

Abstract

The paper deals with the facultative characteristics of criminal offence's subjective element. These are motive (incentive), goal (purpose), intent and special intention. In particular, the article focuses on the distinction between the concepts of incentive and special intention. This distinction is important in assessing whether all the statutory characteristics of a criminal offence are met in the required quality.

Keywords

criminal offence's subjective element, facultative characteristics, incentive, motive, special intention, dolus coloratus, goal, purpose

---

¹Mgr. Bc. Martin Mičkal, Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra trestního práva, doktorand, a Krajské státní zastupitelství v Brně, právní čekatel, e-mail: martinmickal@mail.muni.cz

Úvod

V právním demokratickém stáťe obecně platí zásada *nullum crimen sine lege*, tedy že není trestného činu bez zákona. Tuto zásadu je nutno chápat jako provedení zásady právní jistoty, zákazu libovůle a rovnosti před zákonem v oblasti trestního práva.² Jde tedy o to, aby potenciální pachatel mohl v době, kdy se dopouštěl svého jednání, důvodně předpokládat, že jde o jednání trestné, a to s ohledem na obsah tehdy účinného trestního zákona, nebo tam, kde je to třeba, i s ohledem na ustálenou a obecně dostupnou judikaturu obecných soudů. Rovnost před zákonem pak znamená, že zákon by měl být vykládán pro všechny případy splňující stejné podmínky stejně³, přičemž v trestním řízení je rovnost před zákonem vyjádřena zásadou oficiality a legality⁴. Konečně nemá-li procesní postup orgánu činného v trestním řízení jakýkoli normativní základ, jde o porušení zákazu libovůle⁵, přičemž se lze s ohledem na trestním právem chráněné právní statky důvodně domnívat, že libovůle orgánům činným v trestním řízení je zapovězena nejen v neprospěch pachatele, ale i v jeho prospěch.

Trestný čin a jeho skutková podstata

*„Trestný čin jakožto skutkově – právní základ trestní odpovědnosti je vyjádřen pomocí znaků jeho prvků v zákonné skutkové podstatě coby právním základem této odpovědnosti.“*⁶ Prvky trestného činu se rozumí objekt (předmět ochrany), objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka.⁷ *„Trestněprávním vyjádřením materiální stránky trestného činu je jeho skutková podstata obsahující typovou míru společenské škodlivosti tohoto právního deliktu vyjádřenou znaky charakterizujícími jeho prvky.“*⁸ Pomocí těchto znaků se snaží zákonodárce přiléhavě vyjádřit typovou materiální stránku trestného činu. Konstatování viny trestným činem

² BAŇOUCH, H. Čl. 39 (Výhrada zákona při označení trestnosti jednání a druhů trestů). In: WAGNEROVÁ, E. a kol. *Listina základních práv a svobod: Komentář* [Systém ASPI]. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012 [cit. 2020-11-30]. Dostupné v Systému ASPI.

³ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 20. 9. 2006, sp. zn. II. ÚS 566/05, publikovaný ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu pod č. 170/2006.

⁴ „Zatímco zásada oficiality platí pro všechny orgány činné v trestním řízení a všechna jeho stádia, zásada legality je jejím důsledkem v otázce zahájení trestního řízení“ (KANDOVÁ, K. Trestněprocesní zásady legality a oportunity ve světle trestních teorií. *Právník*. 2018, č. 7. s. 587.).

⁵ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 12. 5. 2020, sp. zn. IV. ÚS 1355/18.

⁶ KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 213.

⁷ Tamtéž. s. 167.

⁸ Tamtéž. s. 194.

předpokládá naplnění jeho skutkové podstaty (tj. všech zákonem požadovaných znaků všech prvků trestného činu) činem konkrétního pachatele. Znaky (prvků) skutkové podstaty můžeme dělit podle toho, zda jsou, či nejsou obsažené v každé skutkové podstatě na (obecně) obligatorní a (obecně) fakultativní (oboje jsou však obligatorní v každém konkrétním případě).⁹

Znaky subjektivní stránky trestného činu

Obligatorním znakem subjektivní stránky je toliko zavinění¹⁰. „Zavinění je psychický vztah pachatele k poruše či ohrožení objektu trestného činu nebo jeho předmětu útoku, jakož i k jeho jednání uvedenému v trestním zákoně, které je vyvolávají.“¹¹ Trestní zákoník ve svém § 13 odst. 2 stanovuje, že k trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti. Obě tyto formy zavinění trestní zákoník definuje (§ 15, 16), přičemž pro potřeby tohoto příspěvku postačí připomenout, že úmysl může být naplněn dvěma způsoby, a to jak úmyslem přímým (*dolus directus*), tak i úmyslem eventuálním (*dolus eventualis*; též jako úmysl nepřímý)¹².

---

⁹ Tamtéž. s. 196-198.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 167.

¹⁰ Zavinění se musí vztahovat na všechny objektivně-deskriptivní znaky (případně i normativní znaky) skutkové podstaty. „Okruh okolností, které musí být složkami zavinění zahrnuty, vyplývá z vymezení pojmu zavinění (§ 15 a 16 trestního zákoníku), které se vztahuje k „porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem“, vyvolanému spáchaným trestným činem „způsobem uvedeným v trestním zákoně“. Vztahuje se na průběh pachatelova činu, který se projevil v objektivní realitě a odpovídá znakům skutkové podstaty trestného činu, tj. k podstatným skutečnostem, které tvoří pachatelův skutek (čin), tedy v podstatě na všechny skutečnosti, jež jsou znakem skutkové podstaty trestného činu (výjimkou jsou samozřejmě znaky subjektivní stránky – úmysl, nedbalost, pohnutka atd.), přičemž postačí, že pachatel zná reálné skutečnosti (fakta), které se těmto znakům podřazují. Pokud by se zavinění k některé z požadovaných skutečností nevztahovalo, není dána subjektivní stránka trestného činu, a proto je vyloučena trestní odpovědnost pachatele“ (usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 3. 2020, sp. zn. 8 Tdo 144/2020, bod 24).

¹¹ KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 279.

¹² Posuzování té, či oné formy úmyslu přiléhavě formuloval Nejvyšší soud (R1/2020): „Při vědomí nutnosti určitého důsledku lze uvažovat jen o úmyslu přímém, neboť ví-li pachatel, že určité jednání povede nezbytně k určitému následku, nemůže se zároveň bránit tím, že takový důsledek nechtěl. Pokud pachatel ví pouze o možnosti, že určitý následek může nastat, přicházejí v úvahu vlastně tři různé formy zavinění s ohledem na vůli pachatele – chce-li současně takový následek, jde o úmysl přímý, nechce-li jej, ale je s ním srozuměn, jde o úmysl nepřímý, není-li s ním ani srozuměn, ale bez přiměřených důvodů spoléhá, že takový následek nenastane, jde o vědomou nedbalost. Srozuměním se rozumí (aktivní) volní vztah pachatele ke způsobení následku relevantnímu pro trestní právo. Na takové srozumění se zpravidla usuzuje z toho, že pachatel nepočítá s žádnou konkrétní skutečností, jež by mohla zabránit následku, který pachatel považuje v době jednání za možný“. Jak uvádí Kratochvíl, vůle pachatele může být orientována i na následky trestním právem aprobované, přičemž úmysl bude dán tehdy, jestliže pachatel jako podmínku dosažení beztrestného následku sledoval vyvolání následku trestněprávně významného, přičemž jako příklad uvádí krádež peněz jako onu podmínku, s cílem zakoupit potraviny (KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 288).

V teorii i judikatuře je problematika zavinění (tj. obligatorního znaku subjektivní stránky) rozpracována velice podrobně¹³, je proto zajímavé, že naopak fakultativní znaky subjektivní stránky jsou teorií i (dřívější) judikaturou brány jako nepochybně existující, ale větší prostor jim věnován není. Tato skutečnost přispívá k tomu, že v aplikační praxi jsou činěny nesprávné¹⁴ výklady těchto zákonných znaků, což vede i k jejich nesprávné aplikaci (tj. dovozování i nesprávných konsekvencí spojovaných s jednotlivými pojmy, především požadavku na prokázání přímého úmyslu tam, kde by měl postačit úmysl eventuální). Naplnění nejen (obecně) obligatorního znaku, ale i (obecně) fakultativních znaků subjektivní stránky lze dovozovat i z objektivních skutečností, např. z povahy činu, způsobu jeho provedení nebo z jiných okolností objektivní povahy, neboť vědomost a chtění, případně srozumění, jsou kategorie navenek seznatelné pouze tím, že o nich slovní informaci poskytne sám pachatel, nebo tím, že se projeví v jeho chování. Závěr o zavinění pachatele v době činu je závěrem právní¹⁵, přičemž musí mít dostatečnou oporu ve skutkových zjištěních soudu vyplývajících z provedeního dokazování (R 14/2018, bod 34).

Fakultativní znaky subjektivní stránky trestného činu

Fakultativní znaky subjektivní stránky jsou cíl (účel), pohnutka (motiv), záměr¹⁶ a úmysl přesahující objektivní stránku skutkové podstaty (srov. trestním kolegiem Nejvyššího soudu záměrně upravenou právní větu u rozhodnutí publikovaného ve Sbírce soudních

---

¹³ Byť Musil připomíná, že novější české monografické práce však zcela chybějí (MUSIL, J. Několik poznámek k trestní odpovědnosti za zavinění. In: KALVODOVÁ, V., FRYŠTÁK, M., PROVAZNÍK, J. ed. *Trestní právo /stále/ v pohybu: pocta Vladimíru Kratochvílovi*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. s. 270.). Připomenout lze také, že podle Musila je po zákonodárci třeba *de lege ferenda* požadovat, aby u předčasně dokonaných deliktů definoval subjektivní stránku trestného činu natolik určitě, aby v případě nepřímého úmyslu požadoval kumulativní existenci pachatelova vědění a chtění (Tamtéž. s. 279.).

¹⁴ Respektive přinejmenším rozporné (navzájem diametrálně odlišné), když v aplikační praxi platí, že „správnost“ určitého výkladu musí obstát (pouze) stranami a před vyšší instancí. Lze připomenout, že dnes již bývalého státního zástupce Böhma odlišný názor soudů na tuto právní otázku dovedl až před kárný senát (rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 10. 2014, č.j. 12 Ksz 7/2014-91).

¹⁵ Je tak nepochybně možné učinit podle § 265b odst. 1 písm. g) trestního řádu předmětem přezkumu v rámci dovolání (právní) závěr nižších soudů o naplnění, nebo nenaplnění zákonem požadovaných znaků subjektivní stránky při zachování skutkového stavu tak, jak byl těmito soudy ustálen.

¹⁶ Zřejmě rozuměn „jednotný záměr“, který zákon vyžaduje v případě pokračování v trestné činnosti (§ 116). Kratochvíl uvádí, že záměr je jako znak subjektivní stránky pokračování v trestném činu znakem obligatorním, jeho fakultativní povaha je odvoditelná pouze z faktu, že se tato forma nevyskytuje obecně u všech trestných činů (KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 275.). Byl-li by však rozuměn záměr v jiném významu, tento by měl být spíše uveden v závorce za cílem vedle účelu jako jejich synonyma.

rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod č. R 23/2018¹⁷). Toto třídění fakultativních znaků subjektivní stránky lze považovat za správné a pro potřeby trestního práva za dostatečné. Především uvedení úmyslu přesahujícího objektivní stránku skutkové podstaty trestného činu jako samostatného fakultativního znaku je důležité. Pro tento fakultativní znak se uvádí řada synonym, byť jak bude poukázáno dále, některé z nich mohou být sporné. Aktuální judikatura k tomuto pojmu uvádí jako synonyma (srov. slova „někdy též“) tzv. obmysl jako konečný účel, cíl jednání, tzv. *dolus coloratus* (R 14/2018, bod 32), tzv. druhý úmysl (R 1/2020, bod 33) či specifický úmysl¹⁸ (usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 4. 2020, sp. zn. 5 Tdo 1532/2019, bod 40).

Úmysl přesahujícího objektivní stránku skutkové podstaty trestného činu bývá někdy ztotožňován s pohnutkou. Toto je však nesprávné, neboť i samotný trestní zákoník rozlišuje mezi těmito pojmy, a to v § 22 odst. 2 trestního zákoníku upravujícím nepřímé pachatelství („...ve zvláštním úmyslu¹⁹ či z pohnutky předpokládané zákonem...“). Rozdíl mezi těmito trestněprávními pojmy popisuje Solnař následovně: „Rozdíl je mimo jiné v tom, že v těchto případech [u úmyslu přesahujícího objektivní stránku skutkové podstaty trestného činu] stačí *dolus eventualis*, nikoliv však tam, kde čin musí být spáchán k určitému účelu, kde je v důsledku toho třeba, aby pachatel tento následek přímo chtěl.“²⁰ I Kratochvíl²¹ mezi těmito pojmy rozlišuje, byť sám tomuto rozlišování nepřikládá podstatný význam, to však zřejmě proto,

---

¹⁷ V neupravené podobě toto rozhodnutí (bod 32) znělo: „motiv (pohnutku), nebo cíl (účel) či konečně záměr, jakožto fakultativní znak subjektivní stránky“. Úmysl přesahující objektivní stránku tak byl záměrně doplněn – podle zápisu z porady trestního kolegia Nejvyššího soudu konané dne 26. 4. 2018 byla tato pozměněná právní věta schválena všemi hlasy.

¹⁸ Bohuslava a Pelc uvádějí, že podle italské literatury jde o opak úmyslu obecného (BOHUSLAV, L. – PELC, V. Trestný čin porušení autorského práva. In: *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 2012, č. 4. s. 34.).

¹⁹ Zvláštním úmyslem rozumí Šámal, tvůrce trestního zákoníku, specifický úmysl (srov. ŠÁMAL, P. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 10. s. 34.). Pro úplnost lze dodat, že Šámal pak rozlišuje mezi specifickým úmyslem, cílem a pohnutkou (srov. ŠÁMAL, P. K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 11. s. 28). Proč bylo užito slovo „zvláštní“ namísto slova „specifický“ se autorovi nepodařilo dohledat, lze se domnívat, že „vinní“ jsou vládní legislativci, kteří mohli mít požadavek, aby nebylo užito cizí slovo „specifický“ (z lat.), a to v souladu s čl. 40 odst. 4 Legislativních pravidel vlády, podle kterého lze cizích slov použít jen výjimečně, jsou-li součástí užívané právní terminologie, nebo užívá-li se jich běžně v jazyce upravovaného oboru a nelze je dost vhodně nahradit českým pojmem. K tomuto požadavku vládních legislativců by muselo však dojít u návrhu trestního zákoníku z roku 2004 (sněmovní tisk č. 744, 4. volební období, 2002-2006), který Poslanecká sněmovna poté, co jí byl vrácen Senátem, nepřijala.

²⁰ SOLNAŘ, V. – FENYK, J. – CÍSAŘOVÁ, D. *Systém českého trestního práva*. Praha: Novatrix, 2009. Část druhá: Základy trestní odpovědnosti. S. 330. Shodně i SOLNAŘ, V. *Systém československého trestního práva: Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Academia, 1972. S. 247.; SOLNAŘ, V. – FENYK, J. – CÍSAŘOVÁ, D. *Systém českého trestního práva: Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Nakladatelství Orac, s. r. o., 2003. s. 315.

²¹ KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 301.

že pohnutku nespojuje pouze s úmyslem přímým, ale dokáže si představit i úmysl eventuální²². Slovo „úmysl“ použité v předmětném znaku je nezbytné vykládat v souladu s obecnou částí trestního zákoníku, konkrétně v souladu s § 15 odst. 1 trestního zákoníku, podle kterého trestný čin je spáchán úmyslně, jestliže pachatel se jej dopustí buď v úmyslu nepřímém.

Chce-li totiž zákonodárce vyjádřit ve skutkové podstatě požadavek na úmysl přímý, činí tak například slovy „za účelem“ (např. § 169 trestního zákoníku, § 312e trestního zákoníku) nebo „s cílem“ (např. § 174 trestního zákoníku, § 311 trestního zákoníku).²³ Účel, stejně jako cíl, je projevem intenzity a kvality vůle, pachatel ho musí přímo chtít dosáhnout – není tedy jen srozuměn²⁴. „Cílem (účelem) se rozumí vše trestněprávně relevantní, o co pachatel usiloval, aby svým činem vyvolal.“²⁵ Již vzhledem k jeho smyslu je zřejmé, že zákon vyžaduje výlučně přímý úmysl, neboť pachatel se dopouští trestného činu „s cílem“ (za účelem), aby tohoto následku dosáhl. V těchto případech je tedy zřejmé, že by naplnění eventuálního úmyslu nepostačovalo k naplnění cíle jako podmínky trestnosti. Účelem (cílem) trestného činu je podle Solnaře to, co pachatel usiluje svým činem vyvolat. Motivem (pohnutkou) trestného činu Solnař nazývá vnitřní podnět, který vedl pachatele k rozhodnutí trestný čin spáchat, ať byl provázen city libosti či nelibosti.²⁶ Hatala uvádí, že motiv je hnací silou k dosažení cíle, tj. stavu, v kterém se pravdou stane to, co subjekt chce, aby bylo pravdou.²⁷ „Cíl je funkcí a smyslem existence motivu, může zpětně odůvodnit i jeho obsah, není však sám o sobě odůvodněním vzniku motivu,

---

²² Kratochvíl v časopise Státní zastupitelství napsal: „*Chápeme-li specifický úmysl (tj. dolus coloratus, Absicht) vyjádřené slovy: "v úmyslu", zároveň jako pohnutku, motiv, které jsou v tomto typu úmyslu obsaženy, přičemž obojí (tj. pohnutka, motiv) představují "... činitele zaměřující jednání pachatele k určitému cíli", nebude z hlediska viny vyloučeno spojení tohoto specifického úmyslu ani s úmyslem eventuálním. Pachatelem představovaný cíl jeho jednání může totiž reálně pachatel z hlediska své vůle pokrývat také jen pouhým srozuměním s ním, nepochybně ve formě lhostejnosti nepravé. Diskuze by mohla vyvolat však "trestněprávní lhostejnost pravá", tj. opřená o pouhé smíření se pachatele s možným následkem jeho činu. Ovšem ani tato varianta by nemusela být vyloučena, neboť takový pachatel při představě cíle svého jednání, může být reálně s dosažením tohoto cíle jen smířen, přičemž k jeho dosažení reálně ani dojít nemusí.*“ (KRATOCHVÍL, V. Výběr judikatury. Státní zastupitelství. 2019, č. 4. s. 59.).

²³ Srov. ŠÁMAL, P. – PŮRY, F. – RIZMAN, S. *Trestní zákon*. 6. vydání, 2004. S. 35. Král záměr a cíl vysvětluje jako směřování trestného činu a pachatelem sledovaný výsledek (KRÁL, V. § 39 Stanovení druhu a výměry trestu. In: DRAŠTÍK, A. a kol. *Trestní zákoník: Komentář* [Systém ASPI]. Praha: Wolters Kluwer, 2015 [cit. 2020-11-30]. Dostupné v Systému ASPI. Bod 31.

²⁴ Důvodová zpráva k novele trestního zákoníku č. 455/2016 Sb. (tzv. protiteroristická novela) odkazující na Solnařův Systém českého trestního práva. Tuto novelu (včetně její důvodové zprávy) v rámci svého tehdejšího působení na legislativním odboru Ministerstva spravedlnosti ČR zpracovával autor tohoto příspěvku, proto považuje za vhodné na to upozornit, neboť jde o skrytou auto-citaci. Lze připomenout, že i směrnice Evropského parlamentu a Rady 2017/541 o boji proti terorismu rozlišuje pojmy za účelem (*for the purpose*; např. čl. 7) a v úmyslu (*with the intention*; např. čl. 11 odst. 1).

²⁵ KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 301.

²⁶ SOLNAŘ, V. FENYK, J., ČISAŘOVÁ, D. *Systém českého trestního práva*. Praha: Novatrix, 2009. Část druhá: Základy trestní odpovědnosti. s. 326.

²⁷ HATALA, V. *Motiv a trestný čin*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968. s. 32.

*nemůže být sám o sobě jeho dostatečnou příčinou.*²⁸ Hatala rovněž odlišuje (na rozdíl od Solnaře) cíl od účelu trestného činu: „*Cílem činu je chtěný stav. Účelem (smyslem) činu je dosáhnout tohoto chtěného stavu – cíle činu.*“²⁹ Hatala dodává, že na motiv i na účel se ptáme „proč?“, jenže u motivu odpovídáme „proto, nebot“ a u účelu zase „proto, aby“; čin je podle něj prostředkem na zánik motivu a na realizování účelu.³⁰

Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku popisuje obmysl (tento označuje německým slovem „Absicht“) jako vůli přivodit výsledek, který je pachatelem žádán, jehož si pachatel přeje, po němž touží, a který je tedy konečným cílem (účelem jeho činnosti), kdy (před přijetím trestního zákoníku – doplnění autora) platný trestní zákon hovořil buď o specifickém úmyslu nebo také o účelu nebo cíli. Podstatou obmyslu je podle důvodové zprávy skutečnost, kdy pachateli záleží na tom, aby přivodil určitý výsledek, který je jím žádán nebo si ho přeje, pro nějž zákon předpokládá obmyslné jednání, a proto zpravidla spadá pod úmysl přímý („*dolus directus*“), který je u nás tradičně dobře formulován. Úmysl je totiž pojem širší než obmysl, který je pojmem užším. Zjednodušeně řečeno úmysl je vůle přivodit určitý následek, zatímco obmysl je vůle přivodit určitý následek, který je pro pachatele účelem či konečným cílem jeho činnosti.

Toto vymezení obmyslu odpovídá i starší literatuře, které jej chápala jako konečný cíl, k němuž slouží jednání jako prostředek.³¹ Jelínek obmyslem nazývá případy, kdy pachatelem zaviněný následek je přímým cílem, účelem jeho jednání (účel, cíl je obsahem jednání).³² Lze připomenout, že obmysl přímo jako zákonný znak užíval zákon č. 117/1852 ř.z., trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích³³ (srov. například § 46 písm. e), § 98 písm. b), § 134 či § 197), přičemž tento pojem dále upřesňoval (obmysl napřed rozvážený a vedlejší obmysl).

Obmysl („Absicht“) svým obsahem tak je daleko více synonymem pro pachatelův cíl (účel lze pak považovat za synonymum cíle). Naopak označení znaku „v úmyslu ...“³⁴ jako

²⁸ Tamtéž. s. 15.

²⁹ Tamtéž. s. 33, 251.

³⁰ Tamtéž. s. 33, 251.

³¹ Srov. např. LEPŠÍK, J. *Zákon na ochranu republiky : s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový v Praze, 1923. s. 30. Lepšík považoval za nejbezpečnější z důvodu odlišení úmyslné formy zločinu prorady podle § 4 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, od jednání vědomého, když se bude znakem „v úmyslu, aby poškodil republiku“ rozumět právě obmysl.

³² JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016. s. 225, 234. Jelínek mezi fakultativní znaky řadí pohnutku (motiv) a cíl (záměr, účel); z konstrukce dispozice vyplývá, že v případě „cíle“ je vyžadován úmysl přímý (Tamtéž. s. 246-247).

³³ Respektive jeho překlad, když německá verze užívala pojem „Absicht“.

³⁴ Je třeba poznamenat, že stejně jako slova „v úmyslu“ by se zřejmě měly interpretovat slova „pro výkon jeho (jejich) povinnosti“ (KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 301.).

specifického (slovy trestného zákoníku zvláštného) úmyslu, druhého (prípadne sekundárneho) úmyslu či úmyslu presahujúci objektívnu stránku skutkovej podstaty trestného činu je príležavé a v podstate samo sebe vysvetľujúci. Problematickým môže byť *dolus coloratus*³⁵[doslova barevný (barvitý, zbarvený) úmysl], ktorý býva uvádzan historicky ako synonymum obmyslu, preto by pro neĳ mělo platit totéĳ, co bylo výĳe uvedeno o obmyslu. Polští autoři pod pojmem *dolus coloratus* rozumějí úmysl zaměřený na přímý účel.³⁶

Je patrné, že o obsahu těchto pojmů a o s nimi spojených požadavcích na formu úmyslu nemá jednoznačný názor ani trestněprávní doktrína, natoĳ právní praxe. Toto může být způsobeno i tím, že trestněprávní doktrína ne vždy reflektovala legislativní vývoj představovaný změnami v legislativní terminologii spojenými s rekonifikacemi trestního práva hmotného (především při přijetí zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon).

Přístup aktuální judikatury

Aktuálně jsou vydávány rozhodnutí k jednotlivým trestným činům obsahujícím znak „v úmyslu ...“, že postačuje pro jeho naplnění úmysl eventuální³⁷. Tak tomu je v případě přečinu křivého obvinění podle § 345 odst. 2 trestního zákoníku (znak „v úmyslu přivodit jeho trestní stíhání“³⁸), u kvalifikované skutkové podstaty téhoĳ přečinu podle § 345 odst. 3 písm. c) trestního zákoníku³⁹, u přečinu zjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěĳi a veřejné draĳbě podle § 256 odst. 1 trestního zákoníku (R 14/2018⁴⁰; znak „v úmyslu

³⁵ Rozhodnutí prvorepublikového Nejvyššího soudu sp. zn. Kr I 702/21 (Vážný 522/1921) uĳívalo tento pojem v následujícím kontextu: „Pro uznání zločinem velezrády je nezbytný úmysl nesporně velezrádný (ve smyslu doktríny tzv. *dolus coloratus* a nestačí pouhý *dolus eventualis*).“

³⁶ NOWAKOWSKI, J., JEDRZEJEK, C., DUTKIEWICZ, J. Assessing elements of crime based on an agent simulation of a street robbery. In: Challenge+DC@RuleML. CEUR-WS.org, 2015, č. 1417. Dostupné z: <http://ceur-ws.org/Vol-1417/paper11.pdf>. V anglickém originále: „intent aiming at a direct purpose“.

³⁷ Kratochvíl situaci popsal, že jde o pokračování v nastoleném trendu, nemusí to však platit u všech trestných činů, neboť to je otázkou budoucí judikatury (KRATOCHVÍL, V. Výběr judikatury. *Státní zastupitelství*. 2019, č. 4. s. 59.). Tamtéĳ Kratochvíl vyjadřuje názor, že „*chápeme-li specifický úmysl (tj. dolus coloratus, Absicht) vyjádřený slovy: "v úmyslu", zároveň jako pohnutku, motiv, které jsou v tomto typu úmyslu obsaĳeny, přičemĳ obojí (tj. pohnutka, motiv) představují "... činitele zaměřující jednání pachatele k určitému cíli"*), nebude z hlediska viny vyloučeno spojení tohoto specifického úmyslu ani s úmyslem eventuálním.“ Je tak patrné, že Kratochvíl tak i nadále nečiní distinkce mezi probíranými pojmy, ač dospívá k téměř řešení.

³⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 5. 2020, sp. zn. 7 Tdo 479/2020.

³⁹ R 30/2019. Znak „v úmyslu jiného vážně poškodit v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu,“.

⁴⁰ Toto rozhodnutí příleĳavě argumentovalo i tím, že „*je namístě za účelem efektivní ochrany právem chráněného zájmu na řádném a zákonném provedení jakékoliv veřejné soutěĳe nebo veřejné draĳby ... trestněprávně postihovat i takové případy, kdy je dána i jistá míra lhostejnosti k trestněprávnímu následku (dokonce postačí smíření ve*

způsobit jinému škodu nebo opatřit sobě nebo jinému prospěch“). Přečin zneužití pravomoci úřední osoby podle § 329 odst. 1 TZ (R 1/2020, bod 33, rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2018, sp. zn. 5 Tdo 192/2018, bod 60; znak „v úmyslu způsobit jinému škodu nebo jinou závažnou újmu anebo opatřit sobě nebo jinému neoprávněný prospěch“⁴¹).

Trestněprávní nauka tytéž závěry dovozuje i u přečinu maření spravedlnosti podle § 347a odst. 1 trestního zákoníku⁴² a u přečinu násilí vůči nadřízenému [§ 381 odst. 1 písm. a) i b) trestního zákoníku]⁴³, judikatura k těmto přečinům prozatím chybí.

Jako trestné činy, kde to může být do budoucna sporné⁴⁴, jsou samotnou judikaturou Nejvyššího soudu⁴⁵ uváděny zločin loupeže podle § 173 odst. 1 trestního zákoníku (v úmyslu zmocnit se cizí věci) a (loupežná) vraždy podle § 140 odst. 3 písm. j) trestního zákoníku⁴⁶. U loupeže by snad bylo možné nepřímo dovozovat, že je tento znak pohnutkou, z konstatování, že „*úmysl zmocnit se cizí věci může pachatel pojmout i v průběhu násilí prováděného z jiných pohnutek*“ [R 1/1980, obdobně např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 12. 2017, sp. zn. 8 Tdo 1470/2017, které doplňuje, že o zločin loupeže jde i tehdy, má-li být útok nebo pohrůžka útokem prostředkem (ať již výlučně nebo vedle jiných cílů) k tomu, aby se pachatel zmocnil cizí věci]. U (loupežné) vraždy je však zmatečný sám trestní zákoník, když znak „v úmyslu ...“

---

smyslu § 15 odst. 2 tr. zákoníku). Naopak není požadováno, aby uvedený typ deliktního jednání byl postižen až v okamžiku, kdy je vedeno zvláštním záměrem, zločinnou vůlí pachatele (v podobě chtění) způsobit jinému škodu nebo opatřit sobě nebo jinému prospěch (pachatel jedná s úmyslem přímým ve vztahu ke způsobení škody jinému či opatření prospěchu sobě či jinému), neboť by tímto zvýšeným požadavkem na formu zavinění nebyla poskytnuta dostatečná ochrana shora uvedenému zájmu společnosti chráněnému tímto ustanovením (tzv. právnímu statku).“

⁴¹ Ještě v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 2. 2010, sp. zn. 7 Tdo 72/2010, byl označován tento znak jako pohnutka; Nejvyšší soud se však v tomto rozhodnutí nevyjádřil k požadované formě úmyslu.

⁴² PROVAZNÍK, J. Trestný čin maření spravedlnosti dle § 347a trestního zákoníku. *Státní zastupitelství*. 2019, roč. 16, č. 3. S. 36. Pro zajímavost lze uvést, že Provazník znak „v úmyslu, aby byl použit jako pravý,“ označuje jako specifický úmysl (dolus coloratus). Shodně též MIČKAL, M. K trestnému činu maření spravedlnosti podle § 347a trestního zákoníku. *Státní zastupitelství*. 2019, roč. 16, č. 6. s. 35.

⁴³ KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 301.; totéž i KRATOCHVÍL, V. *Judikatura. Státní zastupitelství*. 2020, č. 2. S. 44, poznámka pod čarou č. 6.

⁴⁴ Jak bylo již výše uvedeno, i Solnař připouštěl, že i v případě úmyslu přesahující objektivní stránku trestného činu může být požadován přímý úmysl, vyplývá-li to výslovně z konkrétní formulace (tj. že je třeba, aby pachatel daný následek přímo chtěl). Jako příklad, kdy je třeba úmyslu přímého, Solnař uváděl formulaci „v úmyslu zajistit ... neoprávněné výhody, zajistit plnění úkolů“ v případě trestného činu porušování povinnosti při nakládání s finančními a hmotnými prostředky podle § 127 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon (SOLNAŘ, V. – FENYK, J. – ČISAŘOVÁ, D. *Systém českého trestního práva*. Praha: Novatrix, 2009. Část druhá: Základy trestní odpovědnosti. s. 301.).

⁴⁵ Totéž podle Kratochvíla zaznělo na diskuzi trestního kolegia Nejvyššího soudu, přičemž má být v komentářích uváděno, že se vyžaduje pouze úmysl přímý (KRATOCHVÍL, V. Výběr judikatury. *Státní zastupitelství*. 2019, č. 4. s. 59.). Komentáře se však k dané otázce spíše nevyjadřují. Šámal k § 140 odst. 3 písm. j) trestního zákoníku uvádí: „*Při páčání činu ze zavrženíhodné pohnutky pachatel jedná v přímém úmyslu, avšak následek, resp. účinek smrti zde může být způsoben v eventuálním úmyslu podle § 15 odst. 1 písm. b), když s ním pachatel může být jen srozuměn.*“ (ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář. II, § 140-421*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. s. 1478.).

⁴⁶ Tato kvalifikovaná skutková podstata zní: [spáchá-li takový čin] „v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného majetkový prospěch nebo ve snaze zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin nebo z jiné zavrženíhodné pohnutky“.

staví vedľa pohnutky, navyše slova „nebo z *jiné* zavrženímhodné“ umožňujú výklad, že predchodzí časť této alternatívne formulovanej kvalifikovanej skutkovej podstaty je rovněž (zavrženímhodnou) pohnutkou. Lze tak dáť nejspíš za pravdu tomu názoru, že v daném prípade jde skutečně o zjištnou pohnutku, kterou však zákonodárce nedůsledně vyjádřil, přičemž tak bude platit, že získat prospěch (nebo zakrýt či usnadnit jiný trestný čin) musí pachatel přímo chtít, nestačí, aby s tím byl jen smířen⁴⁷. Tuto nepřesnost trestního zákoníku lze překlenout i pravidlem, že stojí-li ve skutkové podstatě vedle sebe úmysl přesahující objektivní stránku skutkové podstaty a pohnutka, je nezbytný vždy úmysl přímý.⁴⁸ Do budoucna lze doporučit, aby zákonodárce tam, kde Nejvyšší soud vyjudikuje, že znak „v úmyslu“ lze naplnit pouze úmyslem přímým, daný znak nahradil podle povahy znakem „s cílem“ či „za účelem“, případně přílehlavou pohnutkou, a to v zájmu snazší seznatelnosti práva.

Platí-li *nullum crimen sine lege* musí zákonodárce vymezit skutkové podstaty dostatečně obecně (avšak i tak dostatečně přesně), aby pokryly nejrůznorodější situace každodenního života, na druhou stranu přidáním určitého (fakultativního) znaku⁴⁹ může zúžit jejich dosah na jen skutečně ty nejzávažnější případy, které považuje za trestuhodné (platí, že ne každé protiprávní jednání je trestné), případně hodné trestu mírnějšího (privilegované skutkové podstaty), či přísnějšího (kvalifikované skutkové podstaty)⁵⁰.

⁴⁷ Akceptování opačného výkladu by mohlo vést i k takovému závěru, že zavraždí-li pachatel osobu, jejímž je dědicem, vždy (bude-li co dědit) bude naplněna tato kvalifikovaná skutková podstata, ač k vraždě pachatel přistoupí z jiných, nezištných, důvodů.

⁴⁸ KRATOCHVÍL, V. *Judikatura. Státní zastupitelství*. 2020, č. 2. s. 44. Toto pravidlo však neřeší situaci u zločinu loupeže podle § 173 odst. 1 trestního zákoníku.

⁴⁹ Kratochvíl k podsouvání dalších znaků subjektivní stránky, jako jsou cíl, pohnutka, záměr či úmysl přesahující objektivní stránku skutkové podstaty, nejsou-li přímo uvedeny v konkrétní skutkové podstatě, uvedl, že to ve svém důsledku znamená zúžení jejího dosahu. „*Ovšem zúžení, jež nemá žádnou právní či jinou, například trestně politickou oporu. Zejména by tu nebylo přípustné argumentovat zásadou subsidiarity trestní represe ve smyslu § 12 odst. 2 tr. zákoníku. Takovéto její pochopení, respektive nepochopení, může nakonec vést k nedůvodnému trestnímu liberalismu, respektive k atrofii trestní represe, jež se jmenovanou zásadou nemají nic společného. Má-li totiž být zásada subsidiarity trestní represe skutečnou protiváhou hypertrofie trestní represe, musí vůči této "hypertrofii" a "atrofii" ("liberalismu") zaujímat pozici nikoliv jen pouhého jejich protipólu, nýbrž místo někde uprostřed, tedy oba zmíněné protiklady ("hypertrofii" a "atrofii") vyvažovat a tím minimalizovat negativa obou krajností. Subsidiarita jako pouhý protiklad hypertrofie by mohla znamenat ztotožnění subsidiarity s atrofií trestní represe. A naopak, subsidiarita coby pouhý protiklad atrofie by mohla vést ke ztotožnění subsidiarity s hypertrofií trestní represe.*“ (KRATOCHVÍL, V. *Výběr z judikatury Nejvyššího soudu. Státní zastupitelství*. 2018, č. 4. s. 49.). Není-li fakultativní znak subjektivní stránky součástí příslušné skutkové podstaty, je možné k nim přihlídnout pouze při stanovení druhu a výměry trestu (§ 39 odst. 1, 2 trestního zákoníku), tím se jejich význam vyčerpává. Je-li však fakultativní znak subjektivní stránky přímo znakem skutkové podstaty, nelze k němu přihlídnout podruhé jako k okolnosti (obecně) polehčující nebo přitěžující (§ 39 odst. 5 trestního zákoníku).

⁵⁰ V těchto případech mají fakultativní znaky subjektivní stránky význam i ten, že stanovují jinak oproti § 17 trestního zákoníku upravujícím obecně požadavky na zavinění k okolnosti zvláště přitěžující.

Záver

Tento príspevok poukazuje na jisté nedostatky stávajúcej trestnoprávnej nauky, akož i na chybnou aplikačnú praxi a predkladá triedenie fakultatívnych znakov subjektívnej stránky trestného činu, aniž by si však činil ambície na univerzálnu správnosť a komplexnosť tohto triedenia. Rovnako príspevok upozorňuje na aktuálny a doposiaľ neukončený judikatórny vývoj u úmyslu presahujúcej objektívnej stránky trestného činu akožto jedného z fakultatívnych znakov subjektívnej stránky, ktorá sa podľa názoru autora vydala chybnou kazuistickou cestou namiesto toho, aby boli vymedzené obecné platné závery. Je tak treba dať zákonodárci názvoslovie, ktorým bude moci presne vyjadřovať vymedzenie skutkovej podstaty, tj. typové spoločenské škodlivosti, aniž by hrozilo, že aplikačnej praxe bude dezinterpretáciou použitých znakov v konkrétnych prípadoch (treba i účelovo) nepripustne zužovať jej rozsah (prípadne i nepripustne rozširovať).

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ

Monografie a učebnice:

HATALA, V.: Motív a trestný čin. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968. 285 s.

JELÍNEK, J.: Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016. s. 976. ISBN 978-80-7502-120-5.

KRATOCHVÍL, V.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Praha: C. H. Beck, 2012. 921 s. ISBN 978-80-7179-082-2.

LEPŠÍK, J.: Zákon na ochranu republiky : s důvodovou zprávou. Praha: Nakladatel Fr. Borový v Praze, 1923. 176 s.

SOLNAŘ, V - FENYK, J. - CÍSAŘOVÁ, D.: Systém českého trestního práva. Praha: Novatrix, 2009. 157, 502, 283 s. ISBN 978-80-254-4033-9.

ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 3586 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

ŠÁMAL, P. - PÚRY, F. - RIZMAN, S.: Trestní zákon. 6. vydání, 2004. 721 s. ISBN 80-7179-896-7.

Kapitola v učebnici alebo monografie:

BAŇOUC, H.: Čl. 39 (Výhrada zákona při označení trestnosti jednání a druhů trestů). In: WAGNEROVÁ, E. a kol.: Listina základních práv a svobod: Komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2020-11-30]. Dostupné v Systému ASPI. ISBN: 978-80-7357-750-6.

KRÁL, V.: § 39 Stanovení druhu a výměry trestu. In: DRAŠTÍK, A. a kol.: Trestní zákoník: Komentář [Systém ASPI]. Praha: Wolters Kluwer, 2015 [cit. 2020-11-30]. Dostupné v Systému ASPI. ISBN 978-80-7478-790-4.

MUSIL, J.: Několik poznámek k trestní odpovědnosti za zavinění. In: KALVODOVÁ, V. - FRYŠTÁK, M. - PROVAZNÍK, J. ed.: Trestní právo /stále/ v pohybu: pocta Vladimíru Kratochvílovi. Brno: Masarykova univerzita, 2018. ISBN 978-80-210-8921-1. s. 269-280.

Periodiká a zborníky:

KRATOCHVÍL, V.: Výběr z judikatury Nejvyššího soudu. In: Státní zastupitelství, roč. 15, 2018, č. 4. ISSN 1214-3758. s. 45- 49.

KRATOCHVÍL, V.: Výběr judikatury. In: Státní zastupitelství, roč. 16, 2019, č. 4. ISSN 1214-3758. s. 54-60.

KRATOCHVÍL, V.: Judikatura. In: Státní zastupitelství, roč. 17, 2020, č. 2. ISSN 1214-3758. s. 39-46.

KANDOVÁ, K.: Trestněprocesní zásady legality a oportunity ve světle trestních teorií. In: Právník, roč. 157, 2018, č. 7. ISSN 0231-6625. s. 582-596.

BOHUSLAV, L. - PELC, V.: Trestný čin porušení autorského práva. In: Acta Universitatis Carolinae Iuridica, 2012, č. 4. ISSN 0323-0619. s. 23-37.

ŠÁMAL, P.: Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. In: Bulletin advokacie, 2009, č. 10. ISSN 1210-6348. s. 22-36.

ŠÁMAL, P.: K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. In: Bulletin advokacie, 2011, č. 11. ISSN 1210-6348. s. 19-29.

PROVAZNÍK, J.: Trestný čin maření spravedlnosti dle § 347a trestního zákoníku. In: Státní zastupitelství, roč. 16, 2019, č. 3. ISSN 1214-3758. s. 27-36.

Internetové zdroje:

NOWAKOWSKI, J. - JEDRZEJEK, C. - DUTKIEWICZ, J.: Assessing elements of crime based on an agent simulation of a street robbery. In: Challenge+DC@RuleML. [online] CEUR-

PRÁVNE ROZPRÁVY ON-SCREEN II. – Sekcia verejného práva

online vedecká konferencia - 13. november 2020

WS.org, 2015, č. 1417. [cit. 2020-11-30]. Dostupné na internetu: <http://ceur-ws.org/Vol-1417/paper11.pdf>